

Миодраг Д. Перих*

Институт за политичке студије, Београд

СПОЉНА ПОЛИТИКА ДРУГЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ 1968 – 1980.

Сажетак

Друга Југославија, на челу са њеним председником Ј.Б. Титом од 1961. до 1980. године активно је учествовала у међународном животу, а посебно је активним учешћем у Организацији Уједињених Нација (ОУН) и Покрету несврстаних уживала велики углед у свету. Сматра се да је Југославија до смрти свог председника Ј. Б. Тита (1980), који је водио свестрану спољну политику и због тога називан и једним од највећих светских државника и политичара 20. века, била и политички утицајна држава у свету. Аутор у раду анализира спољну политику друге Југославије од 1968. године до смрти председника СФРЈ Јосипа Броза Тита 4. маја 1980. године кроз активности Ј.Б. Тита и југословенске дипломатије у Организацији уједињених нација и Покрету несврстаних.

Кључне речи: спољна политика, Југославија (СФРЈ), Ј. Б. Тито, 1968, 1980, Уједињене нације (ОУН), Покрет несврстаних.

Основни правци спољнополитичке активности Југославије у периоду од 1968. године до смрти председника СФРЈ Ј. Б. Тита 4. маја 1980. године били су усмерени на активности Југославије у Покрету несврстаних, Организације уједињених нација, као и активности СФЕР на плану развијања шире европске сарадње у циљу превазилажења безбедности засноване на равнотежи снага и развијања безбедности на основама

---

* Виши научни сарадник у пензији

поштовања принципа активне мирољубиве коегзистенције и начела Повеље ОУН. Важан сегмент активности СФРЈ биле су усмерене ка развијању добросуседских односа, учвршћивању мира и безбедности на Балкану и Медитерану. Поштовање националних права народа Југославије који живе као националне мањине у суседним земљама биле су важан део активности СФРЈ и на плану међународне сарадње.

Конфронтације снага и интереса великих сила на Медитерану, а у складу са хладноратовским супарништвом узроковало је погоршавање међународног положаја Југославије и осталих медитеранских земаља 1967. и 1968. године. Положај Југославије у геополитичком и у геостратешком погледу био је специфичан, јер су се на простору Југославије као медитеранске и балканске земље укрштале интереси блокова.

Спољнополитичка активност Југославије у вези са арапско-израелском сукобом 1967. године била је на линији одбране независности арапских земаља. Полазно становиште спољне политике друге Југославије у међународним односима обухватало је поштовање суверенитета, националне независности и право сваког народа да одлучује о својој судбини. Отуда је Југославија са осталим социјалистичким и несврстаним, као и другим земљама, осудила напад Израела на арапске земље 1967. године и дала подршку арапским снагама насупрот подршци САД-а и НАТО пакта Израелу.

Развој сарадње Југославије са социјалистичким земљама Источне Европе за кратко је прекинут августа 1968. године за време упада трупа СССР-а, ДР Немачке, Пољске, Мађарске и Бугарске у Чехословачку. Поводом војне интервенције пет држава Варшавског уговора у Чехословачкој Ј. Б. Тито, председник СФРЈ изјавио је да улазак страних војних јединица у Чехословачку, без позива или одобрења легалне владе представљало нарушавање суверенитета једне социјалистичке земље и наношења тешког ударца социјалистичким и прогресивним снагама у свету. Југословенска осуда војне интервенције довела је до застоја у односима између Југославије и поменутих држава. .

Спољнополитичка активност Југославије у вези са војном интервенцијом пет држава Варшавског уговора може се окарактерисати као активност која је била на линији одбране независности Чехословачке. Суседна Румунија, иако је била чланица Варшавског уговора такође је осудила војну интервенцију пет држава Варшавског уговора, у којој није ни учествовала, што је омогућило несметан интензитет сарадње између Југославије и Румуније у току 1968. године. Спољнополитичка активност Југославије у

вези са интервенцијом у Чехословачкој, као и напред поменутих арапско-изреалским сукобом и у време војних маневара на просторима Европе и Медитерана погоршала је међународни положај Југославије и угрозила је њену независност.

Ипак, од 1969. године међународни положај Југославије је био стабилан.¹ На колосеку покрета несврстаних, Југославија је имала челну улогу у активностима несврстаних до смрти југословенског председника Ј. Б. Тита 4. маја 1980. године. Након завршетка пута по земљама Азије и Африке Ј. Б. Тито изнео је у Каиру фебруара 1968. године идеју о одржавању нове конференције несврстаних земаља на највишем нивоу. Ова југословенска иницијатива била је веома значајна. Она је у једном критичном тренутку отворила пут одржавању нове, треће конференције несврстаних на највишем нивоу и истовремено трасирала пут пракси континуитета конференција несврстаних, с обзиром на чињеницу да до тада није постојала никаква одлука у том погледу. Предузета акција није одмах 1968. године показала резултате због насталих тешкоћа на Блиском истоку и догађаја у Чехословачкој. Године 1969, одржан је консултативни састанак у Београду, од 8. до 12. јула, на коме је учествовала 45 делегација и 7 посматрача. Консултативни састанак у Београду сазвала је Југославија ради договора некадашњих учесника претходних састанака несврстаних земаља о даљој сарадњи. После консултативног састанка у Београду, потом састанка представника 59 земаља у Њујорку приликом заседања Генералне скупштине ОУН и припремног састанка Дар ес Саламу у Танзанији, од 13. до 17. априла 1970. године, одржана је нова, трећа конференција несврстаних у Лусаки (у Замбији) од 8. до 10. септембра 1970. године. Развој покрета несврстаних од консултативног састанка у Београду до конференције у Лусаки осим упорне иницијативе и акције Југославије утицао је и промене у међународним односима. После консултативног састанка у Београду уследило је у Европи зближавање између СР Немачке и Истока, а потом је започело побољшање општих односа између хладноратовских противника. Такође, и процес деколонизација је довео до промена, нарочито у Африци, где је дошло до превазилажења раније поцепаности и јачања заједничке организације – Организације афричког јединства. Тиме се створила могућност даљег укључивања новог броја земаља у покрет несврстаних земаља.

1) Велибор Гавранов, Момир Стојковић, *Међународни односи и спољна политика Југославије*, Савремена администрација, Београд, 1972, стр. 232-233; Бранко Петрановић, Момчило Зечевић, *Југославија 1918/1988 – Тематска збирка докумената*, Рад, Београд, 1988, стр. 1219.

На конференцији у Лусаки учествовале су 64 земље (54 са статусом пуноправних учесника и 10 земаља као посматрачи). То је било евидентно више него у Београду (25) и Каиру (47). Ипак, у Лусаки је било мање шефова држава и влада него у Каиру (око једна трећина, а раније око две трећине), што је показивало трагове кризе. На конференцији у Лусаки истакнута су два основна проблема: међународни економски положај несврстаних земаља и њихов међународни политички положај. У Лусаки су, као основни документи усвојени: Декларација о миру, независности, о развоју, сарадњи и демократизацији међународних односа и Декларација о несврстаности и економском развоју. Прва декларација, као главни политички документ конференције, осим анализе међународне политичке ситуације и улоге несврстаних у међународним односима, формулисала је први пут изричито начела и основне циљеве покрета несврстаности, те и мере које треба предузети за њихову реализацију. Друга декларација се односила на економску страну живота, и односима међу државама. Конференција у Лусаки била је прекретница у развоју покрета несврстаних. На тој конференцији је први пут стварено иницијативно тело задужено за припреме и организацију сарадње до нове конференције.²

Четврта конференција шефова држава или влада несврстаних земаља одржана је у Алжиру од 5. до 9. септембра 1973. године. Учествовало је 75 пуноправних учесника, девет посматрача и гостујуће три европске земље (Аустрија, Шведска и Финска). Док је на конференцији у Лусаки међу учесницима запажено укључивање земаља Латинске Америке у покрет несврстаности, карактеристика ове конференције несврстаних јесте да је највећи број делегација био предвођен шефовима држава или влада. На скупу у Алжиру доминирали су шири погледи на међународне проблеме, акциона усмереност покрета, као и напори да се сарадња и солидарност несврстаних перманентно остварују у њиховим међусобним односима. У Алжиру су, као документи начелног карактера усвојени: Политичка декларација, Економска декларација, Акциони програм економске сарадње и Декларација о националном ослобођењу. Усвојено је и 15 резолуција посвећених посебним питањима. Несврстане земље изразиле су у Алжиру одлучност да сопственим напорима унапреде сарадњу у области привреде, науке и технологије, информација и културе ради појединачног убрзаног економског, друштвеног и култур-

2) Бранко Петрановић, Чедомир Штрбац, *Историја социјалистичке Југославије*, књ. 1, Радничка штампа Београд, 1977, стр. 210-211; Лео Матес, *Међународни односи социјалистичке Југославије*, Нолит, 1976, стр. 150-151.

ног развоја. У ту сврху, донета је одлука о стварању Фонда солидарности за финансирање економског и социјалног развоја несврстаних земаља. Образован је и координациони биро од 17 држава међу којима је била и Југославија, а којој је поверено да ради на припремама пете конференције и да усаглашава акције несврстаних у УН.³

После Алжирске конференције дошло је до даљег јачања утицаја политике несврставања на збивања у међународној заједници, нарочито у УН. Период између четврте и пете конференције несврстаних испуњен је бројним акцијама несврстаних земаља. Југославија је учествовала у свим активностима несврстаних, дајући допринос заједничкој реализацији закључака и одлука. Документа на бази којих је изграђена концепција борбе за нови економски поредак усвојена су како на више самита несврстаних земаља, тако и у Уједињеним нацијама. Међу њима нарочито је значајна Декларација и Програм акције о успростављању новог међународног економског поретка, усвојеним на VI специјалном заседању Генералне скупштине УН 1974. године, као и Повеља о економским правима и дужностима држава усвојена неколико месеци доцније.⁴

Пета конференција шефова држава или влада несврстаних земаља одржана је у Коломбу (Шри Ланка), од 16. до 19. августа 1976. године. Конференција у Коломбу означила је нову етапу у развоју несврстаних. На конференцији присуствовало је 85 земаља пуноправних чланица, седам гостујућих земаља (Аустрија, Финска, Швајцарска, Филипини, Португалија, Румунија и Шведска) и више посматрача (представници разних покрета и организација). На конференцији у Коломбу усвојени су: Политичка декларација, као главни документ, Привредна декларација и Акциони програм привредне сарадње, Одлука о саставу и мандату Координационог бироа и 32 посебне резолуције. Један од најзначајнијих резултата пете конференције несврстаних представљао је целовит и конкретан програм акције покрета несврстаних за мењање неравноправних међународних политичких и економских односа и позив на општи међународни политички покрет у међународним односима. Основне одреднице за које су се несврстани залагали у међународним односима су мир, независност, развој и међународна сарадња.⁵ Залагање за најшири облик сарадње држа-

3) Бранко Петрановић, Чедомир Штрбац, *нав. дело*, стр. 211-212.

4) Момир Стојковић, *Политика и покрет несврстаности у међународним односима*, Институт за политичке студије, Београд, 1984, стр. 26.

5) Бранко Петрановић, Чедомир Штрбац, *нав. дело*, стр. 212-213.

ва и народа у целокупној историји света истицано је као потребна замена сукобљавања и подељености у међународној заједници.

Последња конференција несврстаних на којој је учествовао југословенски председник Ј. Б. Тито одржана је у Хавани (на Куби), у лето 1979. године. Шеста конференција несврстаних у Хавани реафирмисала је изворне принципе несврстаности и потврдила ванблоковски карактер покрета, као и очување јединства. Поводом залагања једног броја чланица несврстаних за наглашавање „природног савезништва“ са једним блоком, око стања и представљања Кампућије на конференцији и неких других питања Ј. Б. Тито је на самиту у Хавани апострофирао „да несврстаност никада није била и не може бити ничија резерва, јер је то неспојиво са њеном суштином, да палестински народ има право на независну државу, да се покрет не може мирити са наметањем другим народима туђе воље војним интервенцијама, да политика детанта не сме бити ослонац за притиске на било коју земљу, као и да покрет несврстаности има трајне тежње и циљеве у борби за нови међународни политички и економски поредак, за мир, равноправност и независност народа“.⁶

Југославија је на покрет несврстаности гледала као на прогресивну међународну тенденцију која обезбеђује развитак у миру, стварање новог економског поретка и супротстављање блоковској поларизацији света. Велике силе су биле склоне да покрет несврстаности третирају као вештачку појаву. Подстицале су сукобе међу чланицама несврстаних. На Западу су већ дуже времена постојале сумње у покрет несврстаности. Оне су остале и после VI конференције несврстаних која је одржана под покровитељством Фидела Кастра, јер се на Западу сматрало да се конференција сврстала уз Совјетски Савез. За САД је несврстаност била „тројански коњ“ комунизма, а за Совјетски Савез „резервни колосек“ социјалистичких снага. Покрет несврстаних је политички квалификован зависно од позиције коју је заузимао према антагонистичким блоковима. Несврстане земље су се од конституисања покрета налазиле под спољним притиском блокова, а на другој страни су биле опседнуте својим унутрашњим проблемима и међусобним споровима. У међународним односима развијале су се и деловале две противречне тенденције, једне засноване на политици несврстаности и друге на политици силе.⁷

6) Бранко Петрановић, Момчило Зечевић, *нав. дело*, стр. 1083.

7) Бранко Петрановић, Момчило Зечевић, *исто*; Fitzroy Maclean, *Јосип Броз Тито*, Младост, Загреб и Југословенска ревија, Београд, 1980, стр. 110.

Југославија је активно и ангажовано учествовала у свим релевантним мултилатералним активностима међународне заједнице. Представници СФРЈ бирани су у многа међународна тела не само у покрету несврстаних земаља, већ и у Уједињеним нацијама и другим међународним организацијама. СФРЈ је 1970-их година била међу најактивнијим учесницима у раду Организације уједињених нација, где су несврстане земље чиниле већину. Југославија са несврстаним земљама и земље у развоју су били главни покретачи и иницијатори доношења резолуција о скоро свим важнијим питањима. Несврстане земље су 1970-их биле један од најутицајнијих фактора у ОУН и оне су имале одговорност за целокупан рад и активност ОУН. Југославија се активно залагала за сарадњу, преговарања и споразумевања свих земаља чланица Уједињених нација за изналагање општеприхватљивих решења за отворене проблеме у међународној заједници.⁸

Југославија је 1970-их година имала стабилан међународни политички и економски положај. Томе је допринело побољшање односа сарадње Југославије са социјалистичким земљама и капиталистичким земљама Запада. У спољнополитичкој активности Југославије посебан значај је имала активност југословенског председника Ј. Б. Тита на унапређењу билатералне сарадње Југославије са многим државама и учешће у релевантним међународним мултилатералним активностима.

До побољшања односа Југославије са СССР-ом и другим социјалистичким државама дошло је у току 1969. и 1970. године. Приликом посете генералног секретара ЦК КПСС Леонида Иљиха Брежњева Југославији септембра 1971. године објављена је совјетско-југословенска изјава у којој је потврђена обострана сагласност о развоју свестраних совјетско-југословенских односа на принципима Београдске декларације из 1955. и Московске изјаве и Декларације из 1956. године. У изјави је изражена и совјетска подршка несврстаним земљама у борби против империјализма. Ј. Б. Тито и Л. И. Брежњев срели су се више пута наредних година: 1972, 1973, 1976. и 1979. године.

У последњој деценији свога живота Ј. Б. Тито се сретао и са првим секретарима комунистичких односно радничких партија Мађарске, Румуније, Пољске, Чехословачке и Немачке Демократске Републике. Ови сусрети дали су подстрек за интензивнији и свестранији развој сарадње Југославије са СССР-ом, Мађарском, Румунијом, Пољском, Чехословачком и Немачком Демократском

---

8) Милош Минић, *Спољна политика Југославије 1973-1979*, Центар ПК СКВ за политичке студије и марксистичко образовање, Нови Сад, 1979, стр. 436-437.

Републиком. Значајан успон сарадње између Југославије и европских социјалистичких земаља одвијао се у политици, економији, култури, научно-техничкој области и готово свим другим областима друштвеног живота. Истовремено, повећана је привредна сарадња Југославије са свим земљама Савета за узајамну економску помоћ.⁹

Односи Југославије са суседним државама развијали су се у целини успешно. Односи СФРЈ и СР Румуније развијали су се у духу пријатељства и свестране сарадње, чему су допринели сусрети председника СФРЈ Ј. Б. Тита и председника СР Румуније Николаја Чаушеску, као и других руководилаца двеју социјалистичких држава. Огроман значај за привреду суседних држава имао је југословенско-румунски споразум о изградњи хидросистема „Ђердап I“ и „Ђердап II“. Југославија је развијала сарадњу и са НР Мађарском што симболише и сусрет југословенског председника Ј. Б. Тита и генералног секретара Мађарске социјалистичке радничке партије Јаноша Кадара. Између Југославије и НР Бугарске била је развијена сарадња у разним областима, а посебно економској. Али, бугарска политика порицања постојања македонске националне мањине у Бугарској и македонске нације уопште објективно је ограничавала развој југословенско-бугарских односа у целини. Југославија је побољшала односе и са суседном Албанијом. Билатерална југословенско-албанска сарадња одвијала се на економском и културном плану. Југословенска спремност за унапређење обострано корисне и равноправне сарадње, не само на економском и културном пољу, већ и за сарадњу у другим областима није увек наилазила на албанско прихватање.

Са ваневропским социјалистичким земљама – Кубом, НР Кином, Монголијом, Вијетнамом, као и Народном Демократском Републиком Корејом Југославија је имала повољне односе сарадње за време последње деценије живота председника СФРЈ Ј. Б. Тита. Посета југословенског председника Ј. Б. Тита 1977. године СССР-у, Народној Демократској Републици Кореји и НР Кине је знатно допринела унапређењу односа и продубљивању сарадње између СФРЈ и ове три земље, на основу поштовања принципа независности, суверености, равноправности, територијалног интегритета, немешања у самосталност избора путева свог унутрашњег друштвено-економског развоја.

Југославија је поздрвила побољшање односа између НР Кине и Сједињених Америчких Држава у почетку седамдесетих

9) Бранко Петрановић, Момчило Зечевић, *нав. дело*, стр. 1229; Бранко Петрановић, Чедомир Штрбац, *нав. дело*, стр. 216.

година 20. века. Побољшање америчко-кинеских односа, као и постепено попуштање напетости у свету погодовали су коначној победи ослободилачког покрета и у Јужном Вијетнаму. Учвршћење позиција Кине и нормализација односа у Азији дало је могућности Југославији да развије сарадњу са земљама Азије са којима у ранијим годинама није било никаквих односа, нити аката о међусобном признавању као што су Тајланд и Филипини. Добри југословенско-кинески односи и попуштање међународне затегнутости у Азији допринели су проширењу југословенских односа у том делу света, не само у дипломатском смислу, већ и у погледу развијања трговинских веза.¹⁰

Односи сарадње социјалистичке Југославије са земљама Запада 70-их година, упркос привременим тешкоћама до којих је долазило због идеолошких супротности успешно су се развијали и представљали су пример политике активне мирољубиве коегзистенције држава са различитим друштвеним уређењем. Успостављени су и дипломатски односи са Краљевином Шпанијом и Републиком Ирском 1977. године.

Америчко-југословенски односи грађени су на бази поштовања принципа независности и немешања, који су потврђени у заједничком документу усвојеном приликом посете Ј. Б. Тита Сједињеним Америчким Државама 1971. године. За даљи развој односа значајни су сусрети председника САД Џона Форда 1975. године и касније Џимија Картера са југословенским председником Ј. Б. Титом. Да се сарадња између СФРЈ и САД развијала се успешно у разним областима сведоче и посета члана Председништва СФРЈ Едварда Кардеља Сједињеним Америчким Државама 1977. године и размена личних порука Ј. Б. Тито и Џ. Картер током 1977. године у којима је изражавано међусобно уважавање ставова о поштовању, билатералној сарадњи и бројним питањима међународних односа.

У истом периоду сарадња између Југославије и Велике Британије одвијала се у духу традиционално добрих односа и у складу са интересима држава. Југославија је унапредила односе сарадње и са Француском у свим областима. Томе су допринели интензивни контакти и континуирани дијалози на свим нивоима. Велики значај за јачање југословенско-француске сарадње имала је посета француског председника Жискар Д' Естена Југославији

10) Бранко Петрановић, Чедомир Штрбац, *Историја социјалистичке Југославије, књ. 1...*, стр. 216, Бранко Петрановић, Момчило Зечевић, *нав. дело*, стр. 1229; Милош Минић, *нав. дело*, стр. 419-420; Fitzroy Maclean, *нав. дело*, стр. 110; Лео Матес, *нав. дело*, стр. 218-219.

крајем 1976. године, као и посета југословенског председника Ј. Б. Тита Француској 1977. године.

Односи СФРЈ са СР Немачком били су значајни услед спољнотрговинске размене, туризма и великог броја југословенских радника који су се у СР Немачкој налазили на привременом раду. Увећање обима сарадње између две државе у свим областима уочава се после 1968. године. Посета западнонемачког канцелара Шмита Југославији 1977. године и разговори са Ј. Б. Титом, председником СИБ-а и другим личностима допринела је даљем унапређивању сарадње СФРЈ и СР Немачке.

Поред односа сарадње са суседним социјалистичким државама Југославија се у спољној политици залагала за боље односе и са суседним капиталистичким земљама (Аустријом, Италијом и Грчком), што је подразумевало и балканску сарадњу. Значајан допринос унапређењу југословенско-грчке сарадње дале су бројне узајамне посете и сусрети руководећих личности двеју држава. Југославија је са Аустријом имала развијене економске односе, а кључна су била и питања заштите и унапређења положаја југословенских радника на привременом раду. Међутим, укупни југословенско-аустријски односи су били оптерећени незадовољавајућем положајем словеначке и хрватске националне мањине у Аустрији због аустријског неизвршавања обавеза из чл. 7. Државног уговора. Значајно је и да је у овом периоду улагано у бољу сарадњу Југославије и Турске, али је она ипак заостајала за реалним могућностима развоја. У складу са препорукама Завршног документа Конференције о европској безбедности и сарадњи у Хелсинкију Југославија се у спољној политици залагала за унапређење регионалне сарадње, пре свега балканске сарадње. Југославија је дала свој допринос успеху првог састанка балканских држава одржаног у Атини 1976. године.¹¹

У периоду од 1968. до смрти југословенског председника Ј. Б. Тита 1980. године, економска, научно-техничка и друга сарадња Југославије посматрана у целини заостајала је иза развијености политичке сарадње Југославије са несврстаним земљама и осталим земљама у развоју. На светском тржишту Југославија је делила судбину земаља у развоју. У складу са својим политичким, економским и осталим интересима Југославија се у спољној политици оријентисала на јачање и ширење свестране сарадње са несврстаним и осталим земљама у развоју, имајући у виду да је то простор који је пружао неизмерне могућности југословен-

11) Милош Минић, *нав. дело*, стр. 416-422.

ској привреди за проширење извоза и увоза и других видова сарадње са овим земљама. Развој економске сарадње посебно је био успешан са неколико земаља у развоју: Индијом, УАР, Ираком, Либијом, НР Кином, Алжиром, Замбијом, Нигеријом, Кувајтом, Кубом, Венецуелом и Панамом. У укупној размени 1977. године између земаља у развоју и Југославије, поменуте земаље учествовале су са 57,2%, што показује да је постојала веома мала или скоро незнатна размена и економска сарадња Југославије са бројним другим земљама у развоју.¹²

Југославија је као социјалистичка, несврстана и европска земља у периоду од 1968. до 1980. године настојала да поред економске сарадње са Саветом за узајамну економску помоћ развије и економску сарадњу са појединим западноевропским државама, које су ушле у процесе економских и политичких интеграција. Постојало је интересовање за сарадњу са Европском економском заједницом (ЕЕЗ) у чијој интеграцији су учествовале Француска, Немачка, Италија, Холандија, Белгија и Луксембург; Европским удружењем слободне трговине (ЕПТА) у чијој интеграцији су учествовале Енглеска, скандинавске и још неке друге земље, као и са Организацијом за економску сарадњу и развој (ОЕЦД). Ипак, у овом периоду (1968-1980) и даље су постојале тешкоће у трговинској размени и другим видовима економске сарадње Југославије са развијеним земљама Запада. Без обзира што је Југославија са развијеним земљама Запада постигла напредак у развоју билатералних односа и сарадње на свим подручјима било је озбиљних тешкоћа у области економске сарадње, нарочито робне размене Југославије са тим земљама, јер је Југославија имала велики трговински дефицит у размени са развијеним земљама Запада већ дужи низ година. Такав негативан тренд манифестовао се у виду стагнирања или опадања југословенског извоза у развијене земље Запада, а уз стално повећање увоза из тих земаља. Примера ради, у 1977. години удео развијених земаља Запада у југословенском укупном извозу свео се на 40,3%, а земаља Европске економске заједнице на свега 26,5%, док је њихов удео у укупном увозу Југославије био 57,1%, а само земаља Европске економске заједнице 39,5%. Проблем југословенског извоза у развијене земље Запада, а нарочито у земље Европске економске заједнице налазило се у ступњу развијености југословенске привреде, пре свега у неодговарајућој организованости југословенских организација удруженог рада за тадашњу организацију светске привре-

---

12) Исто, стр. 426-427.

де у којој су услови за трговину постали све тежи, нарочито за земље у развоју у које је спадала и Југославија.¹³

У развијеним земљама Западне Европе налазио се велики број Југословенских грађана на привременом раду, који су представљали значајан чинилац у односима Југославије и ових држава. Ова чињеница је била од великог значаја за југословенске спољнополитичке планове. Постигнути су конкретни резултати у уговорном регулисању положаја, обезбеђење права и заштите интереса југословенских грађана на привременом раду у западно-европским земљама. Са низом западноевропских земаља Југославија је постигла споразуме о укидању виза. У складу са линијом своје опште спољне политике Југославија је посвећивала велики значај исељеницима, њиховим удружењима и организацијама јер је сматрала да су они представљали значајну спону у изграњи укупних односа Југославије са земљама у којима су они живели. Билатералне односе Југославије са неким земљама Западна кварио је нерешен проблем толерантног држања власти тих држава према антикомунистичкој, промонархистичкој и усташко-фашистичкој емиграцији, од којих је последња поменута повремено вршила терористичке нападе на југословенска дипломатско-конзуларна представништва, припремала и покушавала да изведе терористичке диверзије у Југославији и развијала, уз финансијску подршку страних фактора, антијугословенску активност.¹⁴

Као европске, несврстана и социјалистичка држава Југославија је своју спољну политику оријентисала у правцу попуштања међународне затегнутости, као и равноправне и свестране сарадње европских држава. Јавним и службеним изјавама југословенски званичници су поздравили процес демократског преговарања и сарадње у Европи. Југославија је имала и активну улогу и у припреми Конференције о европској безбедности и сарадњи (КЕБС), која је припремана и одржана у време када је Европа од жаришта хладног рата постала зона мира и једно од најстабилнијих подручја света. На конференцији у Хелсинкију, која је одржана у јулу 1973. године, након једног припремног комитета који се састао у истом граду у новембру 1972. године, Југославија је имала запажену активност. Такозвана прва фаза КЕБС-а, на нивоу министара иностраних послова трајала је неколико дана у Хелсинкију, јула 1973., а друга фаза, која је требало да припреми

13) Лео Матес, *нав. дело*, стр. 169; Бранко Петрановић, Чедомир Штрбац, *Историја социјалистичке Југославије*, књ. 1..., стр. 217; Милош Минић, *нав. дело* стр. 423-424.

14) Бранко Петрановић, Чедомир Штрбац, *Историја социјалистичке Југославије, књ.1..., исто*; Милош Минић, *нав. дело*, стр. 425.

завршни документ, у Женеви трајала је од септембра 1973. до јула 1975. године. Југославија је имала динамичну активност за време друге фазе КЕБС-а. Југословенски председник Ј. Б. Тито је низом говора, интервјуа, иступања и разменом порука с већим бројем европских и других државника дао значајан допринос успешним припремама конференције, као и обезбеђивању међународне подршке овој акцији европских земаља, САД и Канаде. Такође, Савезни секретаријат за иностране послове СФРЈ је у име југословенске владе официјално комуницирао с владама држава учесница конференција. Свој допринос успешним припрема конференције дале су својим активностима поједине југословенске друштвено-политичке организације и установе, као и поједини друштвено-политички и јавни радници. Видан доказ активности Југославије и успешно деловање југословенских делегата у току свих фаза конференције, утицали су на то да државе учеснице Хелсиншке конференције одреде Београд као место у којем ће се 1977. години одржати први састанак представника држава учесница у оквиру трајног рада КЕБС-а.

Трећа фаза Конференције о европској безбедности и сарадњи одржана је у Хелсинкију, од 30. јула до 1. августа 1975. године, на нивоу шефова држава и влада држава учесница. Ј. Б. Тито је био доминантна личност, а сама чињеница да су се државе учеснице декларативно окупиле на бази једнакости, промовисала је на неки начин остварење његових идеја. Након говора шефова делегација на конференцији и излагања ставова својих земаља о конференцији, њеним одлукама, као и перспективама међуевропске сарадње усвојен је Завршни документ КЕБС-а у Хелсинкију 1975. године. Завршни документ конференције замишљен је као основа за бржи развој политичких и економских односа уважавајући интересе свих европских народа. Државе учеснице конференције преузеле су обавезу да се у међусобним односима придржавају принципа поштовања: суверене једнакости, уздржавање од претње силом или употребе силе, неповредивости граница, територијалног интегритета држава, мирног решавања спорова, немешања у унутрашње послове, поштовање људских права и основних слобода укључујући и слободу мисли, савести, вероисповести и убеђења, као и равноправности и права народа на самоопредељење. Предвиђена је сарадња у области привреде, науке, технике и очувања човекове средине, као и јачање капацитета хуманитарних организација и безбедности и сарадње у подручју Медитерана.¹⁵

15) Лео Матес, *нав. дело*, стр. 175; Бранко Петрановић, Чедомир Штрбац, *Историја социјалистичке Југославије, књ. 1...*, стр. 218; Бранко Петрановић, Момчило Зечевић, *нав.*

Дајући сталан допринос позитивном развоју међународних односа, Југославија се залагала за отклањање препрека путевима сарадње у Европи, а посебно са својим суседима. Залажући се за изналажење начина за што ефикасније реализовање Завршног документа из Хелсинкија, Југославија и Италија су потписале Уговор (Осимски споразум) о утврђивању граница 10. новембра 1975. године. Истовремено, СФРЈ и Република Италија закључиле су и Споразум о унапређењу привредне сарадње у Осиму. Закључењем Осимских споразума Југославија је заједно са суседном Италијом дала значајан практични допринос примени Завршног документа из Хелсинкија.

Овим Уговором између СФР Југославије и Републике Италије прецизно су регулисана гранична питања између СФРЈ и Републике Италије. Југословенско-италијанско разграничење у подручју некадашње Слободне територије Трста (СТТ) је коначно *de iure* санкционисано. Чланом 1. Уговора потврђује се државна граница између СФР Југославије и Републике Италије за део који није као такав означен у Уговору о миру са Италијом од 10. фебруара 1947. године, тј. од Међе Васи до залива Свети Јернеј. Чланом 2. Уговора утврђује се граница између две државе у водама Тршћанског залива која до тада није била одређена. Код утврђивања границе између СФРЈ и Италије у Тршћанском заливу обе стране су водиле рачуна о правилима међународног права мора и поштовању интереса како у погледу пловидбе тако и несметаног развоја лука Копра и Трста. Члановима 3, 4. и 5. Уговора као и прилозима уз ове чланове који су формулисани у виду размене писама регулисана су нека питања држављанства, имовине и социјалног осигурања повезана са разграничењем која се односе искључиво на простору бивше Слободне територије Трста.¹⁶ Чланом 6. Уговора потврђена је решеност две стране да даље унапређују међусобну економску сарадњу имајући у виду посебан интерес побољшање услова живота пограничног становништва две земље. У ту сврху, СФРЈ и Република Италија су

дело, стр. 1234; Fitzroy Maclean, *нав. дело*, стр. 109.

16) Примера ради, на основу 3. члана држављанство лица који су на дан 10. јуна 1940. године били италијански држављани и имали стално пребивалиште на територији наведеној у члану 21. Мировног уговора са Италијом од 10. фебруара 1947. године, као и њихових потомака потомака рођених после 10. јуна 1940. године, регулише се законодавством Југославије или Италије, према томе да ли се стално пребивалиште тих лица у моменту ступања на снагу овог Уговора налази на територији Југославије или Италије. Лица која су припадала југословенској мањини и лица која су припадала италијанској мањини, на која су се примењивале одредбе претходног става, могла су да се преселе на југословенску, односно италијанску територију, под условом предвиђеним разменом писама у прилогу VI овог Уговора.

истовремено закључиле Споразум о унапређењу привредне сарадње. У Осиму су Преамбулом и чланом 8. Уговора преузете обавезе о правима и заштити југословенске мањине у Италији и италијанске народности у СФРЈ.¹⁷

Осимским споразумима су коначно уклоњени остаци које је оставио Други светски рат и постигнута је повољна политичка и међусуседска атмосфера између СФРЈ и Републике Италије која је подстакла плодну разноврсну међусуседску сарадњу. У веома богатој југословенско-италијанској економској сарадњи, нарочито се развила трговинска размена, финансијско-кредитни односи и индустријско техничка коперација, сарадња са трећим тржиштима и туризам. Развили су се конкретни облици сарадње у области науке, културе, просвете и уметности. На линији континуираног остваривања Осимских споразума у целини били су бројни контакти и сарадња на регионалној основи, односно између италијанских покрајина и југословенских социјалистичких република и везе градова и лука. Преко 60 градова Југославије и Италије повезивали су односи братимљења. Међусобном зближавању значајно су допринели и сусрети на политичком нивоу представника југословенских друштвено-политичких организација са представницима италијанских демократских партија и организација.¹⁸

Доследно поштујући начела своје спољне политике пре Хелсинкија и после њега, Југославије је у ОУН подржавала напоре да се реше акутне кризе у свету. Осудила је агресију САД у Вијетнаму и прекинула односе са Израелом после агресије Израела на арапске земље (1967). Убиство председника Аљендеа и војно-фашистички удар у Чилеу окарактерисала је као дело снага империјализма. Југославија је подржала Палестинску ослободилачку организацију препознавши у њој легалног предстваника палестинског народа, а Југославија је давала подршку и ослободилачким покретима.¹⁹

Делегација СКЈ на челу са председником СКЈ Ј. Б. Титом присуствовала је Конференцији 29 комунистичких и радничких партија европских земаља одржаној у Берлину 29. и 30. јуна 1976. године. На овој Конференцији Ј. Б. Тито је изнео став о различитим путевима у социјализам и једнакости међу партијама. На Берлинској конференцији инаугурисани су они ставови у европ-

17) Бранко Петрановић, Чедомир Штрбац, *Историја социјалистичке Југославије, књ. I...*, стр. 219; Бранко Петрановић, Момчило Зечевић, *нав. дело*, стр. 1234; Милош Минић, *нав. дело*, стр. 334-337.

18) *Исто*, стр. 333.

19) Бранко Петрановић, Момчило Зечевић, *нав. дело*, стр. 1234.

ском комунистичком и радничком покрету због којих је 1948. године КПЈ била искључена из њега.²⁰

Након Хелсинкија, главни град Југославије Београд био је домаћин првог састанка представника европских држава 1977. године у оквиру трајног рада КЕБС-а. Београдски састанак представника земаља учесница Конференције о безбедности и сарадњи у Европи био је први заједнички мултилатерални корак после Конференције у Хелсинкију и вероватно је због тога морао бити изложен већим искушењима. Сагледавајући Закључни документ може се стећи утисак да је постигао ограничене резултате, али је његов стврани домет у погледу садржаја дебате значајан. Београдски састанак је био оптерећен застојем детанта, што се манифестовало у неизвесностима и тешкоћама које су се препречиле у односима између великих сила. На рад састанка неповољно су утицала и заоштравања на подручју Северне Африке и на Блиском истоку. У току рада и дебате презентирано је око стотину предлога, али је врло мало од тога усвојено у Завршном документу. На састанку је дошло до конфронтирања блоковских ставова. На Београдском састанку несврстане и неутралне земље нису ни у једном моменту подлегле утицајима на блоковским основама.²¹ Без обзира што се на Београдском састанку није могло усагласити више конкретних одлука о безбедности и сарадњи у Европи то ипак није утицало на омаловажавање значаја процеса безбедности и сарадње у Европи.²² Београдски састанак представника земаља учесница Конференције о безбедности и сарадњи у Европи 1977. године ојачао је углед Југославије у свету и отворио је нове просторе за јачање сарадње и пријатељских односа Југославије са земљама учесницама Конференције о европској безбедности и сарадњи.

Друга Југославија на челу са њеним председником Ј. Б. Титом (1945-1980) није била демократска држава, али је активно учествујући у међународном животу и посебно у ОУН и покрету несврстаности уживала велики углед не само у социјалистичком покрету и покрету несврстаности већ у свету уопште. Све до смрти Ј. Б. Тита 1980. године, Југославија је скоро пуне две деценије била лидер у покрету несврстаних. Несврстаност као добро смишљена активна спољна политика је била значајно упориште југословенске независности. Захваљујући југословенском

20) Исто, стр. 1224; ; Fitzroy Maclean, *нав. дело*, стр. 110.

21) Исто, стр. 446-447.

22) Милош Минић, *нав. дело*, стр. 445.

ангажману у Покрету несврстаних и отворености Југославије према Европи и свету, социјалистичка Југославија је од 1961. до 1980. године била политички утицајна држава у свету. Од 1961. до 1980. године без Југославије „а поготову против ње, ништа се није могло решавати ни у Русији, ни у Америци, ни у Европи, ни у суседству“.²³

У целокупном југословенском међународном деловању посебну улогу и значај имала је изузетна активност Ј. Б. Тита, односно његов лични допринос перманентном проширивању и унапређивању југословенских билатералних односа, као и у свим значајнијим међународним мултилатералним активностима. Значајно је залагање за очување мира у свету и унапређивање равноправне међународне сарадње као и напори за афирмацију Покрета несврстаних и његове улоге и значаја у решавању најважнијих међународних проблема.

Због вођења веома динамичне, свестране и успешне спољне и унутрашње политике, упркос разним искушењима, некадашњи командант партизанске војске и као комунистички лидер и југословенски државник Јосип Броз Тито је показао таленат за политику и постао један од највећих светских државника и политичара 20. века.²⁴

У унутрашњој политици социјалистичке Југославије дошло је до темељних политичких, економских и друштвених промена које су заслуживале висока признања у Југославији и иностранству. Уведено је право гласа за жене, пуна запосленост, слобода кретања, бесплатно школовање и лечење. Друга Југославија је донела велики напредак становништву у личном стандарду. Захваљујући вишегодишњој рекордној стопи раста производње изнад 10% од почетка шездесетих година 20. века и „од заостале аграрне земље уврстила у ред индустријски средње развијених земаља, са дохотком од 3.800 долара“.²⁵ Већина становника Југославије је живела боље и слободније од становника других источноевропских комунистичких држава. Захваљујући успешној спољној политици и угледу Југославије она је имала и значајну финансијску и војну помоћ Америке и западне Европе. Да би се линија континуираног успона Југославије могла наставити била је потребна дубља демократизација целокупног политичког и управног система. Због

23) Мирко Тепавац, *Државе, државници и страдалници: (огледи из Републике 1991-2008)*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 301-302.

24) Милош Минић, *нав. дело*, стр. 415.

25) Мирко Тепавац, *нав. дело*, стр. 302-303.

природе ауторитарног поретка и непостојања организованог опозиционог деловања то је временом постајало све мање могуће. Председник СФРЈ Ј. Б. Тито – „невољни реформатор – постао је све одлучнији кочничар либералних промена, који више држи до своје формуле једнопартијског социјализма него до просперитета земље“.²⁶

Председник СФРЈ Јосип Броз Тито је умро у Љубљани 4. маја 1980, а сахрањен је у Београду 8. маја 1980. године. И пре него што се разболео, у иностранству се калкулисало његовом смрћу. Ове калкулације су се умножиле у току његове болести, од јануара до маја 1980. године. У страној штампи, нарочито западној, појавило се више текстова у којима се изражава „страховање“ за будућност Југославије, за њену независност, слободан унутрашњи развитак, опстанак југословенске федерације. У складу са идеолошким опредељењима и предрасудама многи аутори су порицали распад Југославије. Највећи део шпекулација потицао је из блоковских супротности које су тада владале светом: да ли ће Југославија један од стожера Покрета несврстаних, после нестанка Ј. Б. Тита на политичкој сцени окренути леђа независности. У многобројним анализама о Југославији третирани су међународни односи, систем самоуправне демократије, економско стање, сукоби у врху око власти, перспектива индивидуалних слобода и духовног стваралаштва. Сахрани председника СФРЈ и председника Представништва СКЈ, а уваженог светског државника Ј. Б. Тита присуствовало је 209 делегација из 127 земаља: председници држава, председници влада, прваци странака и угледне јавне личности из целог света. У седишту ОУН представници 152 нације одржали су посебни комеморативни састанак. На ванредном пленарном комеморативном састанку последњу пошту одали су му представници несврстаних земаља окупљених у Њујорку.²⁷ Поменуто интересовање за здравље југословенског председника и поштовање које су му многобројни светски државници указали доласком на сахрану последица је развијене и динамичне спољне политике Југославије на челу са Ј. Б. Титим.

---

26) Исто, стр. 303.

27) Бранко Петрановић, Момчило Зечевић, *нав. дело*, стр. 1249.

ЛИТЕРАТУРА

- Гавранов, Велибор, Стојковић Момир, *Међународни односи и спољна политика Југославије*, Савремена администрација, Београд, 1972.
- Матес, Лео, *Међународни односи социјалистичке Југославије*, Нолит, Београд, 1976.
- Maclean, Fitzroy, *Јосип Броз Тито*, Младост, Загреб, Југословенска ревија, Београд, 1980.
- Минић, Милош, *Спољна политика Југославије 1973-1979*, Центар ПК СКВ за политичке студије и марксистичко образовање, Нови Сад, 1979.
- Петрановић, Бранко, Зечевић, Момчило, *Југославија 1918-1988*, Тематска збирка докумената, Издавачка организација „Рад“, Београд, 1988.
- Петрановић, Бранко, Штрбац, Чедомир, *Историја социјалистичке Југославије*, књ. 1, Радничка штампа, Београд, 1977.
- Стојковић, Момир, *Политика и покрет несврстаности у међународним односима*, Институт за политичке студије, Београд, 1984.
- Тепавац, Мирко, *Државе, државници и страдаљници: (огледи из Републике 1991-2008)*, Службени гласник, Београд, 2009.

Miodrag D. Peric

FOREIGN POLICY OF THE SECOND YUGOSLAVIA 1968-1980

Resume

The starting viewpoint of the Yugoslavian foreign policy in international relations from 1968. to 1980. remained the same and consisted of national independence, consistent respect for sovereignty and every nation's right to decide about its own fate.

SFR Yugoslavia, headed by its president Josip Broz Tito (1968-1980), actively took part in the international life, especially within the UN and the Non-aligned Movement, and enjoyed great respect in the world. Yugoslavia was a politically stable country from 1961. until Josip Broz Tito's death in 1980. The Yugoslavian president, Josip

Broz Tito, was especially active on the foreign policy plane. As a reputable leader of a respectable country hi visited and hosted other world leaders. Because of his dynamic, versatile and successful domestic and foreign policy, in spite of all temptations, an ingenious commander of the Yugoslavian partisans, an underspoted communist leader, a remarkable Yugoslavian president and a talented politician, Josip Broz Tito, was one of the biggest world leaders and politicians of the 20th century.

Key words: foreign policy, SFRJ, J. B. Tito.

---

* Овај рад је примљен 08. 04. 2016. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 03. 06. 2016. године.